

“KARDEŞLİK KAVRAMININ DİNİ VE FELSEFİ BOYUTU”

Mevlüt UYANIK *

GİRİŞ:

Peygamber efendimizin yeryüzünü şereflendirdiği haftayı uzun süredir “Kutlu Doğum Haftası” olarak kutluyoruz. Bir hafta boyunca onun mesajlarının bir boyutunu gündeme getirip, ortaya koyduğu örnek tavır ve davranışların günümüz açısından önemini hatırlıyoruz. Akyürekli insanlar “gül” ile simgelenen peygamberimizin âlemlere rahmet oluşunu naif, nezih kokusuna en çok ihtiyaç duyulduğu bu anlarda, “Kardeşlik Hukuku”nu gündeme getirilmesi çok yerinde olmuş.

Seçilen afişlerden en beğendiğim de “Bir’iz, BİRdeniz, Kardeşiz” şeklinde olanı. Yaklaşık on dört asır önce, insanların tarağın dişleri gibi eşit olduğunu, kimsenin kimseye, takva dışında bir üstünlüğü olmadığını söyleyen Akyürekli insanın takipçileri, bugün birbirini kırıyor, kitle katliamları yapıyor? Şimdi, “Kardeşlik Hukuku” bağlamında birbirimizle, hakikatlerle yüzleşme zamanı. Mehmed’in bu sıralar dinlediği Sakopa’nın şu dizeleri biz büyüklerin dinlemesi ve uygulaması gerekir: “Savaşı kes; barışacaksın/Trilyonda olsa harcanacaksın/Kendinle aynalarda birebir yüzleşeceksin/anlayacaksın.”

Tedbiru’l-mütevahhidin: Bireysel Vazifeler

İnsan toplumsal bir varlık, bir arada yaşayıp, işbölümü yapmaya, dayanışmaya mecburdur. Çünkü herkesin yetileri ve yetenekleri farklıdır, herkes her işi yapamaz, dolayısıyla insan noksan varlıktır, olgunlaşmaya (kamil insan) olma hedefini ancak toplumda ve yardımlaşarak yaşayarak elde edebilir. ¹ Doğduğu evde babası, annesi, genellikle de kardeşleri ile yaşar. Daha sonra eşi ve çocukları olur. Bunlarla maddi ve manevi bir bağı bulunur. İnsan ilk önce kendi nefesine karşı bir takım vazifeler ile mükelleftir. Bunlara nefsi/bireysel görevler; Felsefi literatürde “Tedbiru’l-mütevahhidin” diyoruz.

Tedbiru’l-men zil: ailevi vazifeleri

Kendisi bir aile kurar, buradaki yükümlülüklerine, “Tedbiru’l-men zil” yani “ ev/aile vazifeleri” denilir. Bu, Kur’an-ı Kerim’de 1. Sırada belirtilen irsiyet (kan ve süt) kardeşliğidir. Akrabalık ilişkileri, velayet hakkı ve miras hukuku bu tür kardeşliğin konusudur. Aileler de yalnız

* Prof.Dr. Hittit Üniversitesi 18.NİSAN.2012 tarihinde KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ile KIRIKKALE MÜFTÜLÜĞÜ’nün KUTLU DOĞUM HAFTASI münasebetiyle düzenlediği panelde sunulan bildiridir..

¹ Nasreddin Tusi, Ahlak-ı Nasırı, çev. Rahim Sultanov, Türkiye Türkçesine aktaran. A.V.Taştan. H.Nazlıgül, Fecr yay. Ankara. 2005, s.252 vd

yaşamazlar. Onlarda bir yere gelerek köyler, şehirler, memleketler ve devletler oluşturmuşlardır. İnsanın mensup olduğu mülk (milk) ve devlete karşı da bir takım vazifeleri vardır ki bunlara da “medeni/hukuki/siyasi vazifeler” denilir. İslam Siyasi düşüncesinde buna “Tedbiru’l-müdün” denilir.

Tedbiru’l-müdün: Siyasi Vazifeler

Bunun bir üst boyutu da memleket, hükümet, mezhep ve milliyet farklılıklarını aşan ve “insanlık” diye nitelendiren kısmı vardır. Hangi dil, ırk, dine mensup olursak olalım, insanların diğer insanlara karşı bir takım vazifeleri daha vardır ki bunlara da “insani vazifeler” denilir. Bu, Kur’an-ı Kerim’de 2. Sırada belirtilen “İnsani Kardeşlik” olup, Hz. Adem ve Havva’nın çocukları olduğumuzu vurgular. Aynı gök kubbenin altında yaşıyor olmaktan ve aynı ortamı paylaşmaktan kaynaklanan sorumluluklarımız vardır. Açıkça bir deprem, Japonya’da tsunami olsa, yüreğimizin orada atması bundan dolayıdır. Bunların da üstünde insanın bir halıkı/yaratıcısı vardır. Bunca nimeti kendisi için ihsan buyurmuştur. Ona karşı da bir takım ubudiyet vazifelerini yerine getirmekle mükelleftir ki bunlara da dini vazife denilir.²

Biz bu sonuncu vazifelerimizi belirleyen hususlardan hareketle diğer dört hususa dair kardeşlik hukukumuzu nasıl tasavvur ediyoruz?

İlk kardeşlik türüne Anadolu’da karındaşlık da denilir, ikincisi toplum ve devlet hukukuna aittir ve bir ırk veya millet tasarımı üzerine kuruludur. Bu kardeşliklerin ahirette devam edebilmesi için bir üst çerçeveye yani din/iman kardeşliğine gerek vardır. 3. Kardeşlik türü olan ve hepimizi aynı ana ve babaya bağlayan insan kardeşliği, bu imani boyutun ezeli ve ebedi kısmını gösterir, son peygamber ve mesajının gereği olarak bir kişiye yapılan haksızlığın bütün insanlığa yapılmış gibi görmesi bu nedenledir.

Dillerin, ırkların ve dinlerin daha doğrusu şeriatlerin farklı olması bu üst iman kardeşliğine halel getirmez, çünkü daha üst bir kavramdır. Bütün dinlerde aynı olan iman esaslarına işaret eder, Tevhid denilen husus budur.

Nübüvvet, bu Hakikat’ın farklı zaman ve mekanlarda uygulamaya geçirmeye çalışan Nebi ve Resullere imanı gerektirir. Aralarında bu anlamda hiçbir fark yoktur. Mead ise burada diğer kardeşlik türlerini içerek iman kardeşliğini gerçekleştirip gerçekleştirilemediğimizin test edileceğini ifade

² Abdurrahman Şeref, Ahlak İlmi, İstanbul. 1318/1902, s.58;

<http://www.yenidendogus.net/forum/dini-icerikli-yazilar/30977-kuranda-kardethlik-hukuku.html>

eder. ³ Bu hususları ayrıntılı temellendirilmesi kardeşlik hukukun dini ve felsefi temellerini verecektir. Bu hususları biraz daha ayrıntılı açıklayalım.

I. KARDEŞLİĞİN DİNİ TEMELİ

İlk peygamber olarak kabul edilen Hz. Adem'den itibaren, evrenin yaratıcısı olan Allah, farklı zaman ve mekanlarda, farklı toplumlara, dünyevi hayatlarını düzenlemeleri için muhtelif kişiler kanalıyla belirli kurallar göndermiş ve bunların pratiğe geçirilmesini insanlardan talep etmiştir.

Hz.AdemОшибка! Источник ссылки не найден.'den Hz.Muhammed'e (AS) kadar bir çok peygamber kanalıyla "Din", farklı zaman ve mekanlarda, farklı toplumlarda muhtelif peygamberler kanalıyla uygulamaya geçirilmiştir. Temelde hep aynı ilkeleri; yani Tevhid (Allah'ın varlığı, birliği), nübüvvet ve mead'i vurgular. Örneğin, içinde doğruya rehberlik eden ve nur olduğu halde önce TevratОшибка! Источник ссылки не найден. indirilmiş 'sonra Hz. İsa İncil ile gelmiş ve Tevrat'ı tasdik etmiştir. Bununla birlikte Hz.İsa, adı Ahmed olan mustakbel peygamberi de müjdelemiştir. Allah'ın son peygamberi olan⁵ Hz.Muhammed AS daha önceki kitapları doğrulayan Kur'an-ı Kerim ile gönderilmiştir.⁶Her ümmete bir uyarıcı gelerek (Fâtır.24) aynı teorik boyutu yani tek "Din"in farklı uygulamalarını sunmanın gayesi aynıdır: "İnsanlara dünya ve ahiret hayatlarından mükemmelliğe ve olgunluğa erişmeleri için ihtiyaç duydukları genel ilkeleri sağlamak"

Temel hususların aynı olması, Risaletlerin en azından akidevi yapıda aynılık göstermesini gerektirmektedir. Bunun ifadesi "İlahi Risaletlerin Birliği'dir. Yani isimlerini bildiğimiz veya bilmediğimiz nebiler, resuller, Hz. Adem'den itibaren insanların dünyada refahını, ahirette ise felahını temin edecek ilkeleri uygulamaya koymuşlardır. İslam terimi bu anlamda önceki bütün mesajları ve uygulamaları içeren genel bir terimdir, özel anlamda ise en son mesajı ileten ve bunları pratiğe aktaran Hz. Muhammed as. Gönderilen mesaja verilen isimdir.⁷ Bu anlamda eğer bütün ilahi Risaletler tek ve her şeyi kapsayan bir "Hakikat"i vurguluyorlarsa, bu "Hakikat"ın farklı ifade tarzlarının olduğunun da kabulü gerekmektedir. Çünkü varolan Hakikat'in birden fazla anlamı/anlatımı, bilme yönü ve uygulanması tarzı vardır. ⁸

³ Mevlüt Uyanık, İslam İnanç İlkeleri, Ankara. 1997, s.9-14; a.mlf, Tevhid: Kainatın Dili, İslam'a Giriş, Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar, DİB, Ankara. 2006. s.140 vd; Hakan Yılmaz, Nuri Çakır, "Uhuvvet Risalesi Şerhi" Köprü Dergisi, 101/2008, s.134

⁴ Maide.44

⁵ Ahzab.40

⁶ Maide.5

⁷ Hayati Hökelekli, İslam İnanç Sistemi ve Dünya Görüşü, İslam'a Giriş, DİB, Ankara.2006, s.221-222

⁸ Uyanık, İnanç İlkeleri, s.9-10

İşte kardeşlik hukuku burada devreye giriyor, aynı soydan gelmek doğal kardeşlik gibi sunuluyor ama Hz. Adem ve Havva ilk ana ve babamız olduğu için içinde yaşadığım mahalle, şehir, devlet ve geniş anlamda bütün dünya insanları kardeş hukukuna, farklı düzeylerde de olsa, sahiptir. Bu bağlamda en uç noktayı göstermesi açısından bir örnek vermek istiyorum. Ad ve Medyen kavimleri kendisine gönderilen peygamberleri tanımadı, ama Allah Teala, gönderdiği peygamberleri o toplumun kardeşi olarak nitelendiriyor.⁹

Kardeşliğin insanlık derecesinde olmasına dair dini temel, Allah'ın Nuh'a tavsiye ettiğini, ona vahyettiğini İbrahim **Ошибка! Источник ссылки не найден.**'e, Musa'ya ve İsa **Ошибка! Источник ссылки не найден.**'ya da tavsiye edip, şeriatler yaparak, "Din"de ayrılığa düşmemezi istemesinde ortaya çıkar.¹⁰

Bu bağlamda, "Din" in son peygamberi olan Muhammed'in bütün insanlığa gönderildiğini,¹¹ O'nun görevinin bütün insanları uyarmak ve müjdelemek olduğunu¹² tek ve nihai "Hakikat"ın ilk ve son isminin "İslam" olduğunu da kabul ediyorsak, İnsaniyet anlamında kardeşliği temellendirmiş oluruz. Bunun için küçük harfle yazılı dini (şeriat, yol, yöntem ve geleneği) ne olursa olsun bütün insanları kardeş olarak görmek gerekir. Dünyanın her hangi bir yerinde olan bir haksızlık veya felaketin yüreğimizi sızlatması ve hemen yardıma koşmaya çalışmamız bundan dolayıdır. Çünkü biz Müslümanlar, insanlara şahit olmak üzere orta, mutedil bir ümmet olarak gönderildik.¹³ Çünkü ister özel anlamda Peygamberimize gönderilen mesaj, ister Hz. Adem'den itibaren gönderilen bütün ilahi mesajların ortak adı olarak değerlendirilsin, İslam esenlik ve barış içinde olmayı iradi olarak kabul ederek kurtuluşa ermek demektir.

Buradaki teslimiyetten kasıt; Allah'a yönelmek, kibir ve inadi bırakıp, rıza göstererek O'na teslimiyet göstermek; onun rızasını kazanmak için çalışıp çabalamak demektir. Bunun nasıl olacağını bize gösteren, rol modelimiz Hz. Muhammed'tir. Biz, "Allah'ın varlığına ve birliğine inananlar olarak Hz. Muhammed'in insanların bu dünyada refahlarını,

⁹ "Âd kavmine de, kardeşleri Hud'u gönderdik. » (A'raf, 65)

« Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'i gönderdik." (A'raf, 85)

Toplumu kendisine inanmasa da Allah, o peygamberi toplumun "kardeşi" olarak tanımlıyor <http://www.yenidendogus.net/forum/dini-icerikli-yazylar/30977-kuranda-kardethlik-hukuku.html>

¹⁰ (Şura.18) Toplucu Allah'ın ipine sınımsız sarılın ve parçalanmayın! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün, hani siz düşman idiniz de O, kalplerinizi birleştirdi. O'nun bu nimeti ile kardeşler oldunuz. (Al-i İmran, 103)

¹¹ Araf.158

¹² Sebe.28

¹³ Al-i İmran.119)

ahirette felahlarını sağlayacak ilkeler gönderdiğini ikrar ederiz.¹⁴ Görüldüğü üzere, İslâm terim anlamıyla salt bir din olmaktan öte, beşeri varoluşun zorunlu bir boyutu olan düşünce sahasını da içine alan bütüncül bir hayat tarzına işaret etmektedir.¹⁵

Bu nedenle “Müminler kardeşler” ilkesini ihlal edecek, nifak, kin, düşmanlık vesilesi olabilecek her türlü tutum ve davranışlardan (inat, haset) kaçınmamız gerekir. Çünkü düşmanlık/adavet ve kardeşlik/muhabbet, tıpkı nur ve zulmetin bir arada olmayacağı gibi, ikisi bir arada olmaz. Bu nedenle eğer herhangi bir kötülük, düşmanlık görürse, ona misliyle mukabele etmek her kişinin, iyilikle mukabele etmek er kişinin gereğidir ilkesince düşünmeye çalışır, kardeşimize yönelik içimizdeki muhalefet ve kızgınlık duygusu acımaya dönüşür. Bu olursa, öfkenin, kızgınlığın getirdiği tahakküm etme isteği yerini ıslaha bırakır. Bu nedenle olsa gerek, Peygamberimiz “Üç günden fazla mü’min mümine küsemez, onunla konuşmayı kesemez” buyurmuştur. Zira yapılan fenalığa tepki göstermek, onu yapan kardeşimizi dışlamayı gerektirmez, bilakis onun müsbet sıfatlarını, tutum ve davranışlarını önceleyerek ıslahına yönelmek gerekir. Böylece fenalığın yayılmasının da önüne geçilir, arkadaşımızın kardeşimizin yeniden kazanılması sağlanır.

Bunu yapabilmek en zor cihad, yani nefisle muhasebe, mücadeleyi başarmak demektir. Said Nursi, bu hususta, “eğer düşmanlık edeceksen kalbindeki adavete yani düşmanlığa karşı ol, onu gidermeye çalış, nefsi emmare’ye, heva-i nefse muhalefet edip, ıslahına çalış” der. Böyle olunca, kardeşimizde kusurları öncelemek yerine örtmeyi tercih edebiliriz. Kim bir mümin kardeşinin kusurunu, ayıbını örterse Allah’da onun on ayıbını örter, ilkesini düşünürsek, burada kazanan her iki taraf oluyor, kalbdeki buğz ve hased de yerini rahmet, bereket ve himmete dönüştürebilir. Bunu her akıl sahibi anlayabilir. Kısacası iman kardeşliğini sağlayan tevhid-i imani, kalplerinde tevhidini sağlayacaktır. Bunun zorunlu sonucu ise toplumsal birliktelik, bütünlük ve ortak yaşama kültürü demektir.¹⁶

II. KARDEŞLİĞİN FELSEFİ TEMELİ

“Asabiyet” terimi tarih felsefesi açısından incelendiğinde, “dayanışma duygusu”, “komünal ruh”, “sosyal bağlılık” ve “sosyo-politik kimlik” olarak müsbet bir anlam kazanır. Toplum ve devleti ayakta tutan

¹⁴ Mevlüt Uyanık, *İslâm İnanç İlkeleri*, Ankara.1997, s.32-33; a.mlf., “Türkiye’deki Kavramsal Kargaşanın Temel Terimleri: Din, Millet ve Şeriat” Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı. Sayı.23-24. cilt.4, s.2623

¹⁵ S.H.Nasr, *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, çev.S. Yalçın. İstanbul.1996, s.124; Uyanık, *Felsefeyi Anadolu’da Yeniden Yurtlandırmak: İslam Felsefesinin Günümüzdeki Anlamı Üzerine Bir Deneme*, İslamiyat. C.8.sayı.4. 2005y s.57-78

¹⁶ Said Nursi, *Uhuvvet Risalesi*, 22.Mektup, Mektubat, RNK yayınevi, İstanbul.2009, s.280 vd; Hakan Yılmaz, Nuri Çakır, “Uhuvvet Risalesi Şerhi”, s.136 vd

temel motivasyon olan asabiyet kavramının incelenmesi, hem insanın bedevi ve hadari (medeni) doğasını, hem de egemenlik ve siyaset ilişkisini gündeme getirir. Bu ilişkinin incelenmesi ise, İbn Haldun'un *umran* dediği medeniyet anlayışıyla iç ve dış şartların neler olduğunu ortaya çıkarır. Kısacası sosyal dayanışma ve sosyo-politik kimliğin ifadesi olan aidiyet/asabiyet teriminin bir "Nesep" boyutu vardır, ırk, kabile buna delalet eder, ki bununla övünülmez, asli unsur yapılmaz, üstünlük vasıtası kılınmaz, önemli olan iyilik ve güzellikte yarışmak ve takva sahibi olmaktır. Zaten burada farklılıklar, tanışmayı kolaylaştırma, insani ilişkileri zenginleştirme, cazip kılma açısından uygun bir ortam temini dışında bir anlamı olamaz.¹⁷ Veda Hutbesinde peygamberimiz bu hususu özellikle vurgulamıştır:

"Ey İnsanlar, Rabbiniz birdir, babanız da birdir, hepiniz Adem'in çocuklarıdır. Allah katında en değerli olanınız, ona en çok saygı gösterenizdir. Arabın Arap olmayana -Allaha saygı göstermek ve takva sahibi olmaktan başka- hiçbir üstünlüğü yoktur."¹⁸

İşte burada İbn Haldun'un tabiriyle "SebeP" yani din bağı, kardeşliği, birlikteliği devreye girer. Aidiyet, toplumsal uyum, huzur, birliktelik, dayanışma, Din, yani sebep bağı ile olur.¹⁹ Fakat farklı/tikel aidiyetler, millet tasavvurları ve devletler olması doğal; ama bunların İslam Hamiyetinden mühlhem olduğu sürece, gökkuşağının farklı renkleri gibi ama birleştiği zaman kardeşlik ve birliktelik (uhuvvet ve ittihat) gerçekleşir. Bu kardeşlik ve birlikteliği *farklılıkları aykırılığa dönüştürmeden kurmak şarttır. Çünkü* hepimizin yaratıcı olan Allahdır, malikimizdir, mabudumuzdur, razıkımızdır, Yani Allah Teala ve sıfatlarını bilince, sıfatlara dair yorum/yol/yöntem farklılıklarını ortaya çıkaran mezhep farklılıkları ayırmayı ve çatışmayı gerektirmez. Hepsi aynı Hakikat'ın farklı yansımalarıdır. Bunu söylemek tabii yapı ve tabii karakterler den dolayı farklılık olabilir, gerçeğini inkar gerektirmez. Nitekim peygamberimiz "İhtilafü Ümmeti rahmetun", demiş.²⁰

¹⁷ K.K: Hucurat, 9-13: Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık. Sizi tanışsınız diye kolları ve kabilelere ayırdık. Allah, katında en şerefliiniz, ondan en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah, alimdir, haberdardır."

¹⁸ Hayati Hökelekli, İslam İnanç Sistemi ve Dünya Görüşü, İslam'a Giriş, DİB, Ankara.2006, s.203-204

¹⁹ Abdurrahman b.Muhammed b.Haldun, Mukaddima, Kahira. Vol.2, pp.485-489, Uyanık Mevlut, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, (Invitation to Philosophical Thought) Elis yayımevi. Ankara.2003, pp.138-140, akyol Aygun, İbn Haldun'un İlim Anlayışında Felsefe ve Tarih Tasavvuru, Hitit University, Journal of Divinity Faculty, vol.10 (2011/2), pp.29-59; Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Ankara.1999, s.147-149

²⁰ Ziya Paşa, "İhtilafü Ümmeti Rahmetin" (Osman Türkçesinden sadeleştiren M.Uyanık) *İnsanların Düşünce Farklılıkları Göstermesi Rahmettir*, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, ed.B.Berat Özipek, LDT, Avrupa Komisyonu. Ankara.2003. s.99-106

Buradaki ihtilaf, düşmanlık, tarafgirlik değildir. Müsbet ihtilaftır, yani fikirlerin çarpışmasından (tesadüm-ü efkârdan) ve akılların birbirleriyle çelişmesi ve bir bakış açısının diğerini çürütmesi (tehâlüf-ü ukul) sonucunda hakikatin kıvılcımları ortaya çıkar, tahrip yerine ıslah ve tekümmüle çalışır.²¹ İslam felsefesinde farklılıklar hepsinin de tek ve yanı maksadı gütmelerine engel olmaz. Dolayısıyla büyük topluluk (ümme/ler) birbirleriyle ilişkilerde bulunan orta büyüklükte bir çok milletlerden oluşur. Küçük toplulukları da kavimler, boylar, şehirler olarak yorumlamak mümkündür. Daha özele ise mahalle, sokak ve ev'i birer topluluk olarak düşünmek mümkündür. Aile bunların en alt birimi olup, orada başlayan huzur, mutluluk haleler gibi bir üst birime yansır.²²

Bunun gerçekleştirilmesinde ise manevi değerler önemlidir. Çünkü farklı dil ve ırklarda yaratılmanın gayesini tearuf yani bilişip tanışma, iyilik ve güzellikte yarışma olarak ortaya koyan Rabbimizdir, birdir, bunu uygulamaya geçiren ve ilk olarak kabileciliği, ırkçılığı yasaklayan Peygamberimizdir, birdir; aynı kibleye doğru dönüyor ve ibadetimizi yapıyoruz. Bunun için öncelikle Allah inancımızı (Tevhid) güçlendirmemiz gerekiyor.

1. Allah'a inancın güçlendiği zaman ne olur?

Allah inancı, kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerini sevgi, saygı, adalet ve ahlak ilkelerine göre olmasını temin eder. Önemli olan doğruyu bulmak, yanlışlardan sakınmak ise, Allah'a inanmak gerekir; çünkü bu inanç, kişinin kalbini doğruya yöneltmesini kolaylaştırır. Çorum'da halk arasında meşhur olan deyim, soluğun doğruya olsun" bunun izahıdır.²³ İyilik ve kötülük yapabilme gücüne ve iradesine sahip tek varlık olan insan, iyiliği, merhameti, dostluğu, sevgi ve saygıyı önceler, kötülüklerden uzak durmaya gayret eder.²⁴

Allah'a inanan kişi, dünyada insanları muhtelif dil, ırk ve renklerde yaratılmasını²⁵ farklı inanç biçimlerine sahip olmalarının iyilik ve güzelliklerde yarışma ve bir "deneme" için olduğunu bilir.²⁶ Başka dille konuşan, farklı dinlere inanan ve muhtelif ırklara mensup insanlarla da tanışmak, bilismek ve dünyayı yaşanabilir kılmak için dürüst bir şekilde çok

²¹ Said Nursi, *Mektubat*, RNK, s.286-287.

²² Ebu Nasr el-Farabi, el-Medinetü'l-fazıla. Çev. Nafiz Şişman. MEB, Ankara.2011. s.79,102, a.mlf. es-Siyasetü'l-Medeniyye, çev.M.Aydın, A.Şener, M.R.Ayas. Kültür Bakanlığı, İstanbul.1980, (özgün metin.69-70) s.36, krş. Mevlüt Uyanık, Said Nursi'nin Medeniyet Tabavvuru, Uluslararası Saraybosna Üniversite (International University of Sarajevo) ve Risale-i Nur Enstitüsü (İstanbul) işbirliğiyle Saraybosna şehrinde 23-26 Mart 2012 tarihleri arasında düzenlenen Kur'an Sempozyumu'na sunulan bildiri.

<http://www.haberlotus.com/2012/04/04/said-nursinin-medeniyet-tasavvuru-mimsiz-medeniyet-elistirisi/>

²³32/Secde.13

²⁴91/Şems.7; 90/Beled.10

²⁵49/Hucurat.13 ;30/Rum.22; 5/48;67/2

²⁶5/Maide.48

çalışmayı önemser. Görüldüğü üzere, Allah **Ошибка! Источник ссылки не найден.** inancı, yalnızca yaşadığımız toplumda birlik ve beraberlik ruhunu temin etmekle kalmayıp, diğer toplumlarla olan ilişkilerimizi de kardeşlik bağları ile yapmamızı temin eder.

Allah inancı, kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerini sevgi, saygı, adalet ve ahlak ilkelerine göre olmasını temin eder, demek aynı zamanda sorumluluk sahibi olmayı da gerektirir. Sorumluluk sahibi kişi de, yaptıklarının hesabını verebilen, kendisi için istediğini başkası içinde isteyen kişidir. Peygamberimizin ifadesiyle, iyilik yapan ve insanlar tarafından takdirle karşılan kişi Allah'a inananların önde gelenlerinden birisidir.²⁷ Bu kimseler herkes tarafından sevilir, sayılır ve toplumda önemli konumlar edinir.

2. Kardeşlik Hukukunu Adalet ve Sevgi merkezli gerçekleştirmek

Sevgi en çok tüketilen kavramlardan birisi, herkes barış ve sevgi istiyor, iyi de o zaman savaşanlar kim, diye sormak gerekiyor. Bu paradoksa rağmen İslam düşüncesinin ilk Ahlak filozoflarından olan İbn Miskeveyh (ö.1030) sevgi erdemi ile adalet arasında doğrudan irtibat kurmaktadır. Ona göre sevgi faziletini temin etmiş kişiler, karşılıklı ilişkilerinde adaleti gerçekleştirme alışkanlığına sahip olabilirler. Çünkü adaletli davranmanın yolu sevgiden geçer, insanlar birbirini severse, kendisi için istediğini kardeşi içinde ister, lafta kalmaz. Güven, dayanışma ve yardımlaşma ancak birbirini seven kişiler arasında gerçekleşir. Onlar birbirlerine yardım ederken aynı sevgiyi paylaşırlarsa sevilen her şeye ulaşma ihtimalini de artırmış olurlar. İsabetli görüşler ortaya koyarlar. Akılları iyi yönetim metodlarını ortaya koymada yardımlaşır. Böyle bir yardımlaşma ile bütün iyiliklere ulaşmak için güç birliği kazanılmış olur. Kesrette vahdet erdemi gerçekleşmiş olur. Bu anlamda şehrin yöneticisi vatandaşlar arasında sevgiyi yerleştirmeye yönelik tedbirleri almakla mükelleftir. Hasımlarına karşı birliği sağlar, bu birlik olunca da şehrinin yurdunu imar eder. İnsanların mutlu olması sağlanmış olur.²⁸

3. Hayatımızda İletişim ve Diyalog Aracı Olarak Din:

Allah isteseydi bütün insanları aynı dili konuşan, aynı renk ve ırka sahip olarak yaratabilirdi. Farklı dil, din ve ırklarda yaratılmamızın nedeni, iyilik ve güzellikte yarışmak, kötülük yapmaktan kaçınmaktır. Diğer insan ve toplumlarla iyi iletişim kurmak, ilişkilerimizi geliştirmek için onların değerlerini, dini anlayışlarını da bilmek, farklılıkların nedenlerini öğrenmek gerekir. Dünyanın neresine gidilirse gidilsin, insanlar doğalarının gereği olarak bir şeye inanıyorlar ve hayatlarını bir takım manevi değerlerle

²⁷Muslim,4/2034

²⁸ İbn Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed b. Yakup, Tehzibü'l-Ahlak ve Tathiru'l-Arak (ahlakî Olgunlaştırma ve Damarları temizleme) çev.A.Şener, İ.Kayaoglu, C.Tunç, Kültür Bakanlığı, Ankara.1983.121 vd, krş. Tusi, age, s.242 vd

anlamlandırmaya çalışıyorlar. Çünkü insan, öncelikle kendisi, sonra evrenin varoluşuna dair sorular soruyor, niçin geldiğini, amacının ne olduğunu araştırıyor. Manevi alan (fizik ötesi) ile ilgili bu sorulara da dini verileri kullanmaktan doyurucu ve sıhhatli cevaplar bulması çok zordur.

Akıllı olmanın gereği olan düşünmeyi bir araştırma ve eğitime dönüştürdüğü zaman manevi değerlerin doyuruculuğunu hisseder. Din Kültürü dersinin temel amaçlarından birisi de budur. Yani insan, inandığı ve benimsediği hususların nelerden ve nasıl oluştuğunu araştırdığı zaman iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ayırt eder, iyi ve doğru olanı yapmaya çalışır. Ulaştığı doğruyu insanlara incitmeden söylemeye dikkat eder, çünkü dünyada farklı inanma biçimlerinin olduğunu, onlara saygı duymak gerektiğini bilir.

4. Hayatımızda Farklılıklara Saygının Göstergesi Olarak Din:

Din, insanın hayatını anlamlandırmada ona sürekli güç veren manevi bir servet, onu zorluklardan koruyan bir çatı gibidir. Düşünceye saygının öncelikle kişinin kendi inancına ve vicdani kanatlarına saygı duymak olduğunun bilincindedir. Çünkü ulaşılan sonuçların, görüş ve düşüncelerin doğru yollardan biri olduğunu, bunu tek doğru şeklinde diğer insanlara dayatmanın ahlaki bir zafiyet göstergesi olarak sunulduğunun idrakindedir.

Bu nedenle her insanın biricik olduğunu, kendine özgü yetenekleri ve güzellikleri bulunduğunu bilip, kişinin şahsiyetine, kimliğine saygı duymak gerekir. Bunun içinde insan bağımsızlığını engelleyen, gelişimini kısıtlayan, kişiliğini zedeleyen her davranıştan kaçınmak gerekir, çünkü insan küçük evrendir (mikrokosmos) ve ona yönelik her kötülük aslında bütün insanlığa yönelmiş gibi düşünülmelidir. Özellikle bunu bir din adına yapmaktan kaçınılmalıdır.

5. Kendimizle, çevremizle barışık olmanın aracı olarak Din

Kişinin kendisiyle, ailesiyle, çevresiyle barışık olmasının yolu, dini değerlere dikkat ederek yaşamaya çalışmaktan geçer. Bu noktada "Allah adına hareket etmek ve iş yapmak" ile "Allah rızası için iş yapmak" arasındaki farka dikkat etmekle mümkün olur. Allah adına hareket etme hak ve yetkisine sahip olmayı düşünmek, büyük bir yanlıdır, dünyada din ve medeniyetler arasındaki kavga ve çatışmayı besler. Burada kişinin kendi nefisini kutsallaştırması sözkonusudur.

Bu nedenle, yaratıcılığı, beraberliği, kişinin kendisiyle ve çevresiyle barışık olmasını temin eden Allah rızası için iş yapmayı öncelemeliyiz. Allah rızası için iş yapma, iyi ve ahlaklı olanı teorik olarak bilmenin ötesine geçip, uygulamayı getirir, bir insanı kötülükten kurtarmanın sanki bütün insanlığı kurtarmak gibi olduğunu hatırlatır.

Dinin temel değerleri olan doğruluğu, dürüstlüğü, yardımseverliği, cana ve mala saygıyı kişi, Allah rızası için gösterir. Bakara suresinin 177. ayetinde bu nokta çok güzel bir şekilde açıklanmaktadır.

"İyilik, AllahОшибка! Источник ссылки не найден.'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve Peygamberlere iman edenlerin iyiliğidir. O, sevdiği malı yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulundurulana verdi.²⁹

Kısacası din, sosyal hayatta kişinin, kendisiyle, ailesiyle, toplumuyla, devletiyle barışık içinde olmasını temin eden ilkeleri sağlar. Kişinin barışçıl yapıya sahip olmasını sağlamak; evrensel barış kültürünün ve hoşgörü ortamının oluşturulmasına katkıda bulunmak demektir. Bu anlamda, din, insanın hayatını anlamlandırmada ona sürekli güç veren manevi bir servet, onu zorluklardan koruyan bir çatı gibidir.

6. Tek Tanrı Dinler, Medeniyetlerarası Diyalog ve İletişimin Sağlanmasını İster.

İlahi risaletlerin son mesajını insanlara ulaştıran Kur'an'ın belirttiğine göre, AllahОшибка! Источник ссылки не найден. NuhОшибка! Источник ссылки не найден.'a tavsiye ettiğini, ona vahyettiğini İbrahim'e, MusaОшибка! Источник ссылки не найден.'ya ve İsaОшибка! Источник ссылки не найден.'ya da tavsiye ederek, bize birlikteliği vurgulamaktadır, o halde, "Din"de ayrılığa düşmemek" şarttır.³⁰ Dinde ayrılığa düşülmeyince, medeniyetler arası çatışmalara imkân verilmeyecek, insanlar arasında diyalog ve iletişim artacaktır.

Bu çerçevede, İslamiyeti benimseyenler, insanlara şahit olmak üzere orta, ılımlı ve dengeli bir topluluk olarak gönderildiklerinin³¹ bilincine olarak dünyada barış ve huzurun temini için çalışmayı bir görev olarak görürler. Dinin inanç ilkelerini öğrenip ona uygun iyi davranışlarda (salih amel) bulunan inanan kişi, diğer insanlarla iletişimini kurarken "Rabbini yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağırmaya"³² önem verir. Din'in tek, biricik ve nihai, çelişğini düşünmenin imkansız doğruyu ifade ettiğini söylemek, her yol/yöntem/stil/paradigma/mezhebin kendi bakış açısıyla onu anladığı ve yorumladığı olgusunu hatırlamaktır.³³

Hakikat'ın tek (akli, çelişiksiz) olması, bunu bildiren elçilerin ve bunların getirdikleri vahiylerin çok olmasına mani değildir. Çünkü Hakikat tüm formların ötesinde iken Vahiy, tanımı gereği Hakikatten kaynaklanıp formel düzene aittir. (Uyanık:2001:168) Burada form demek, çeşitlilik ve çoğulculuk demektir. Bu yüzden form kazanan bir yerde çokluk, tekrar ve

²⁹ Ayrica 2/Bakara. 255 ve 4/ Nisa.136. Ayete bakınız.

³⁰ 42/Şura/18

³¹ 3/Al-i Imran/119

³² 16/Nahl/125

³³ Uyanık, İnanç İlkeleri, s. 125; a.mlf, agm, s.285

sayı vardır. Diyalektik/Cedel yöntem, kendi ulaştığı doğruluk tasavvurunu biricik sayıp, diğer yorum ve tasavvurlarının yani "öteki"nin reddi üzerine kurulu iken İslam felsefenin burhan yöntemi burhan yöntemini merkeze alır. Hakikat adına kim bize ne getirirse getirsin, ona şükran duyulur. Fakat bu şükran duyma, getirilenin aynen kabulünü gerektirmez, eleştirel bir şekilde içinde bulunan şartlar bağlamında yeniden okunur, yorumlanır ve uygulanır. Bu din Felsefesinin diyalojik diyalog yöntemine benzer bir şekilde Hakikat'i farklı perspektiflerden anlamaya çalışmaktır. Teolojinin diyalektik/cedel yöntemi dışlayıcı ve ötekileştirmeyi getirirken; burhan ve diyalojik yöntemle, hepimizin aynı Tanrı'nın çocukları olduğunu, Hakikat'ın saf ve bir olduğunu (Veda), "Yüzümüzü her nereye dönersek dönelim Allah'ın yüzü/zatı orada"(KK:115) olduğunun bilincine varabiliriz.

Buradan anlaşıldığı üzere bir medeniyet ve kültürün bir başka medeniyetin iddialarını reddetmeye çalıştığı diyalektik diyalog yerine, karşılıklı olarak yanlış anlamaları, ön yargıları tashih etmeye yönelen ve değerlerini takdir etmeye istekli, karşılıklı saygı ve anlayışı isteyen *diyalejik diyalog* öncelenirse insaniyet ve kardeşlik hukuku güçlenebilir. ³⁴ Bu çerçevede Hucurat süresinde belirtilen şu hususlara dikkat etmemiz yeterli olacaktır: Küslük, husumeti devam ettirmez, hasımlığı değil hısmımlığı/akrabalılığı/kardeşliği önceler. Aşağılama, tahkif ve tezyiften kaçınır, lakap takmaz, gizlisini saklısını araştırmaz, gıybetini ve dedikodusunu yapmaz. Zulme uğradığında her daim yanında olur. Kısacası adaletli ve takva sahibi olmaya çalışır. Bu süreç, çok ideal gibi ve ulaşılmaz gibi gözükebilir, ama aksaklıklar, hatalar olduğu zaman da, yine ne yapacağımızı Kur'an-ı Kerim bize söylemektedir: "Onlar öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. ³⁵ Çünkü Peygamberimiz (as) "sadece mazlum olduğunda değil hataya düştüğünde de kardeşinin yanında olup onu doğruya yöneltmekte mü'minin vazifesidir" diye buyurmaktadır. Bunun nasıl olabileceğini ise Mevlana'nın "Din kardeşinden bir cefa gördünse, onun bin vefası olduğunu hatırla... Çünkü iyilik günaha karşı şefaathçi gibidir." Sözü bize yardımcı olabilir. Ayrıca yapılan hataya veya günaha olan nefreti günahkâra taşımamak gerekir. Ne kadar hatalı da olsa iman ettiği sürece o bizim kardeşimizdir. Bunun en iyi örneği yine peygamberimiz vermiştir. Peygamberliğini tanımayan akrabaları hakkında "eğer sana isyan ederlerse, "Ben sizin amelinizden beriyim." demesi

³⁴ Hick, John. İnançların Gökkuşağı"dinsel çoğulculuk Üzerine Eleştirel Diyaloglar, Ankara Okulu, Ankara. 2002, s.17, UYANIK Mevlüt,, Medeniyetler Arası Çatışma Tezlerinin Analizi- Medeniyetler İttifakı ve Türkiye'nin Katkısı-ICAP'A [International Conference of the Asian Philosophical Association] THE Path to Alliance of Civilisations, University of Indonesia, Jakarta.4-6 November 2009 , Muhafazakar Düşünce, sayı.21-22, s.21-22

³⁵ Al-i İmran 134

emredilmiştir.³⁶ Burada “sizden beriyim” değil “sizin amelinizden beriyim” demesi istenmesine dikkat etmeliyiz. Kısacası, günaha olan nefret günahkâra taşınmamıştır.³⁷

Sonuç: “Mümin”, “Müslim” ve “Muhsin” niteliklerini taşıyan kişi için yeryüzü; bir deneme ve imtihan yeri, iyilik ve güzellikte yarışma mekânı olarak yeniden anamlanır. Dil, ırk, renk farkı gözetmeksizin yaratılma gayesi üzerine düşünür, insanları Allah’ın bir emaneti olarak görür. Bir kişiye yapılacak haksızlığın bütün insanlığa karşı yapılmış olduğunun bilincinde olarak davranır. “Deneme ve imtihan”ın (K.K; 5/48;67/2) bilincinde olan mümin kişi, kardeşlik hukukunu önceler.

³⁶ Şuara: 216; Ayrıca bkz. “Hep birlikte Allah’ın ipine (İslam’a) sımsıkı sarılın. Parçalanmayın. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve onun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz.” Ali-imran 103

³⁷ Zübeyde ÇELİK, <http://hareketdergisi.com/yazarlarimiz/50-zubeyde-celik/143-tarihimizde-kardeslik-hukuku.html>